

Kjemsgaards Saga.

Af **Olav Kjems**, Postmester, København.

Kjemsgaard (i Hygum Sogn i Nordslesvig) var Fæstegaard under Gram Gods og nævnes derved i Jordebøger og Opgørelser vedrørende Godsets Bøndersteder, hvorved der i nogen Grad er Lejlighed til at følge Gaarden gennem Tiderne. I den (paa Tysk) i 1651 udkomne Landsbeskrivelse af de to Hertugdømmer Slesvig og Holsten af C. Danckwerth staar — forvansket — anført Kempitgarde, og Værkets Kort viser »Kempisgarde«. Men Gaarden kendes fra ældre Dokumenter.

I en Oversigt over Gram Gods's Besiddelser fra 1585, optaget i Anledning af at Kong Frederik den 2. paatænkte at købe Gram, angives de Ydelser, som Bønderne aarlig giver til Godset for Brugen af deres Gaarde; her anføres under Skov-egnene:

Kembsgaard, Jens Sourrensen, en Gaard, skylder (= svarer	
4 Sk. for en Aaledømning	Saar: Rug 7 Ørtug
2 Ørtug Rug (= 20 Skp.)	Byg 30 Skp.
2 Byg (= 24 »)	Havre intet
1 Faar	Boghvede 20 Skp.
1 Svin	Bjerger 30 Læs Hø
1 Gaas	Denne (Gaard) har ingen
2 Høns	Mast**)
1 Foder-Okse*) (= Staldfodring af et Fodernød).	

Medens de fleste Fæstegaarde tillige yder et kontant Pengebeløb, træder for Kjemsgaard og nogle andre Korn i Stedet.

Kjemsgaard ligger paa et Strøg, der har været Besættelsesomraade fra Oldtiden, og der findes paa Kjemsgaards Mark en, desværre stærkt ødelagt, Langdysse som et direkte Udtryk herfor.

*) Studene gik det 1'ste Aar om Sommeren paa Overdrevene og sattes om Vinteren paa Stald hos Bønderne; derefter fededes de paa Stald, til de blev fede nok til Udførsel sydpaa.

***) d. v. s. kan ikke have Svin paa Olden.

Ensomt synes der at maatte have været derude paa Heden, og selv om der ikke var Skov til Gaarden, var der saadan i Nærheden, og dér var baade Ulve og Vildsvin. I Steens i Nabo-sognet Hjortlund klager saaledes en af Grams Fæstebønder i 1674 over, at en Del af hans Heste er »ihielrefuen af den schadelig Ulf« og Forvalteren paa Gram meddeler i 1666, at Bønderne nu og da lider stor Skade af Ulvene. I 1766 erklærer Præsten i Hygum: »Vilde Dyr er her som i andre Skovegne, raae-Dyr, Harer, Ulve, Ræve og Vildsvin, Grævling, Odder og Morer (= Maar), men Rotter ingen«. Og d. 11/3 1776 melder Forvalteren paa Gram, at skønt der paa kort Tid er bleven nedlagt 3 gamle Ulve af de kongelige Skovbetjente, er dog for 2 Nætter siden 2 Kvier og et 1-Aars Føl blevet sønderrevet af denne Slags Dyr.

Ditlev v. Buchwald, der var Ejer af Gram i 1585, vilde nødig sælge, fordi Godset var den bedste af hans Ejendomme, (han var Holstener og ejede ogsaa Gods i Holsten), og der blev da heller ingen Handel af.

Fra Sønnensønnen af samme Navn foreligger en Jordebog (ca. 1625), der om Kjemsgaard (paa Tysk) anfører:

Kempsgaard, en hel Gaard, giver Skyld i Korn og iøvrigt som følger:

20 Skp. Rug	
24 - Byg	
1 Svin eller	1 Rdl.
1 Faar -	32 Sk.
1 Gaas -	12 -
2 Høns -	6 -
20 Æg -	3 -
Vognpenge	8 -

Fodrer en Okse eller giver 1 Rdl.

Ved denne Gaard gaar en Aa, hvori haves Fiskeri og Aaledmning. Denne Gaard har i nogle Aar været udlejet og har deraf givet ialt 26 Rdl. 32 Sk.

Facit 3 Rdl. 13 Sk.

Nu kan der altsaa gives enten Penge eller Naturalier.

Der synes efter Jordebogens Udtalelse at have været Vanskelighed med at holde Gaarden besat, se ogsaa senere, at v.

Buchwald omkring 1636 har maattet drive Gaarden ved Godsets Folk. Men der kom endnu strengere Tider for Egnen: Svenskekrigen i 1657, der hjemsøgte disse Landsdele haardt, og i 1659 Pesten; der findes imellem de mange Døde i Hygom Kirkebog, som begravet den 29/3 1659: »Hans Kjær af Kiemsgaard sampt et af hans Børn«. Da tilmed Polakkerne, der kom som Hjælpetropper for Danmark mod Svenskerne, huserede saa slemt som Fjender, flygtede Folk i disse Egne til Ribe i Massevis og blev der Sommeren over, hvilket bevirkede, at Sygdommen rigtig kunde hæрге. Ved Juletid 1659 opgør Præsten, efter Tilbagekomsten fra Ribe, i Kirkebogen, at der — altsaa alene i Hygum Sogn — er bortkaldt 504 Personer af »den ny Sygdom«, som den hyppigst kaldtes (den kaldtes ogsaa Blodgang eller den hvide Blegst); mellem de da landsbyvis indførte Navne findes ogsaa Hans Kjærdsdatter af Kiemsgaard, og Gaarden er maaske herved igen blevet ubesat.

Egnen har ved denne Tid frembudt et sørgeligt Syn med mange forladte Bøndergaarde, hvis Bygninger var stærkt ramponerede, dels af Fjendehaand, dels ved Tyveri af Materialier, der kunde anvendes andetsteds, og af den manglende Vedligeholdelse. Medvirkende var vel ogsaa, at Bønderne ligefrem rømte bort for at undgaa det Hoveriarbejde paa Herskabets Marker, der var kommet i forøget Brug. I Udtalelser fra omkring 1700 berettes om hin Tid, hvorledes »for den kort tilforn overstandne bedrøvelig Svendske- og straks derpaa følgende Krigstider, da mand ikke alleneste kunde faa Gaarde og Grund at bruge for saadan en ringe aarlig Afgift (som 12 Skp. Rug og 10 Skp. Byg for en stor Gaard), men endogsaa paa nogle Aar med Frihed (for Afgifter), at Gaardene skulde blive her og der i Landene bebyggt og beboet«, hvorledes adskillige Marker ikke blev dyrket, men at man »i de efterfølgende Aar lod dem ligge under Fæfod«, og at »enhver slog Græs efter Krigstiden i de Tider, der de var kommen hjem til deres Huse igen, hvor de lystede, og bedst kunde afstedkomme« (altsaa uanset om det var deres egen Jord eller ej).

Feltherren Hans Schack havde kastet sine Øjne paa Gran i Begyndelsen af 1660'erne og havde til Orientering udsendt Folk, der skulde undersøge Godsets Tilstand; for Skovenes og Bønderstedernes Vedkommende var det Amtsskriveren i Ribe Wilhelm Brockmann, der i al Hemmelighed paa det nøjeste ved Selvsyn bedømte og udspurgte — og derefter afgav sin Beretning om den »store Jammer«, dateret 4/10 1663; heri staar:

Kimbsgaard: Er en Enegaard, der ligger alene paa Marken meget ruineret, men der staar dog endnu noget af Bygningerne, det meste er nedfaldet, noget Træværk findes endnu paa Stedet.

Iøvrigt var af 86 Gaarde og Huse, som Beretningen omfatter, kun 7 besat, Resten laa øde. Hans Schack købte Godset i 1664 og gik i Gang med at faa Forholdene i Skik, opkøbte en Del Bøndergods (de saakaldte »Nye Grammer«) for at faa sine Besiddelser bedre afrundet, og sørgede for at faa de forladte Gaarde forsynet med Bygninger og Folk. De sidste hentedes ofte langvejs fra; en Del var afskedigede Soldater, og de fleste nye Fæstere maatte forsynes med alt »Klæder og Sko, Ager, Kvæg, Hus, Gaard og alt hvad dertil hører, undtagen Børnene«, som Forvalteren udtrykker sig i et Brev til Feltherren.

Af en Opgørelse fra 1668 ses, at over 50 af Gammelgrammer Halvgaarde var besat i Løbet af de 4 Aar. Hans Schack traf den Bestemmelse, at Helgaardene skulde deles, idet ingen af de nyankomne maatte besidde mere end en halv Gaard. Mellem de »øde« opføres Kempsgaard men med Bemærkning: 12 Fag nyt Hus. Det, der skal ydes til Herskabet, opføres som i 1625. Dog er tilkommet en ny Ydelse: Fæsteren skal aarlig spinde 4 Pund Hør eller 8 Pund Blaar til Herskabet; i Oktober 1669 meddeler Forvalteren, at han har fordelt 112 Pd. Hør og 150 Pd. Blaar til Spinding til Bønderne, saave! de gamle som de nye (Grammer), skønt »hine« ikke rigtig har villet gaa med dertil.

Der har været stille paa Gaard og Marker, der vel kun har været benyttet af Markens vilde Dyr og Godsets Faar; i

Marts 1666 erklærer Forvalteren overfor Greven, at han vil drage Omsorg for, at de Faar, der var indkøbt, men som ikke var udleveret til Fæsterne, tilligemed en Faarehyrde sendes til Kempsgaard eller Alkjær, da begge Steder har Hede og Ager.

I Juni 1666 erindrer Hans Schack, der bor i København, om, at der skal begyndes paa Ombygningen af Kjemsgaard, og i Byggeregnskabet for Maj 1666 — Maj 1667 staar Kempsgaard opført med 12 Fag. Der var sluttet Kontrakt med en Bygmeister om en Byggepris af 2 Rdl. 4 Sk. for hvert af de 171 Fag, der skulde bygges paa Bøndergaardene i nævnte Aar, hertil kom Saveløn for de 26 Alen, der skulde til hvert Fag, og Tækningen med Lyng og Straa; Bønderne skulde selv hjælpe til med Tækningen, men paa Kjemsgaard var der jo ingen Beboere, og dette er vel Grunden til, at den nye Forvalter et Par Aar efter (30/7 1669) kan meddele H. Schack, at paa Kjemsgaard er Huset endnu kun halvt bedækket. Det synes efter Brevet, som om Bøndergaardene er længere tilbage, end Schack har faaet Indtryk af efter den forrige Forvalters Breve, paa mange Gaarde mangler adskillige Fag. Forvalteren foreslaar, at der skaffes Brædder fra Møgeltønder, der ejedes af H. Schack. Han har antaget 2 Savere, men mangler en god Tømmermand, da den nuværende ikke er til megen Gavn paa Grund af Drikkeri.*)

Kjemsgaard synes først at være blevet besat i 1673, og da kun for den ene Halvgaard. For dette Aar anføres Peer Christensen med 12 Rdl. i Afgift, og efter Kirkebogen gifter han sig i 1674. Han nævnes i Kirkebogen stadig Peder Nielsen, i Godsregnskaberne derimod undertiden Peder Christensen. I Regnskabet for Tiden Philippi Jacobi Dag (= 1. Maj) 1679 til Aarsdagen 1680 anføres hans Afgift med 15 Rdl., hvorhos han har

*) Brændevin synes at have været en nødvendig Smørelse til Arbejdsfolk. I Sommeren 1679, da Gram Gods havde 6 Polakker i Arbejde i Vesterlinnet i hvert Fald i 3 Maaneder, opførtes som daglig Udgift: 1 Rdl. i Arbejdsløn og 1 Mark »efter hans Højgrevelige Excellenses Befaling til Brændevin«.

leveret et Svin, og derfor er blevet godskrevet 1 Rdl. Desuden anføres under Indtægter for henlejet Jord og Eng: »Annammiet af Peder i Kimsgaard for en half ødde Gaardtz Jord 8 Rdl.« Afgiften af Gaarden har altsaa været ialt 24 Rdl., formentlig beregnet efter 2 Halygaarde à 12 Rdl. Den anden halve Gaard er vist først besat omkring 1683, for hvilket Aar der i en Jordebog anføres 2 »Gaardbrødre« Peder Christensen og Thomas Rasmussen. Den sidstes Navn optræder ogsaa i Kirkebogen dette Aar. Han har været en Mand med store Børn og synes at have været dygtigere end Peder Nielsen. Opgørelsen over Sædekorn leveret til Bønderne i Misvækst-Aarene 1683—87 synes at vise denne Forskel:

		Tdr.	Skpr.
1. Maj 83	Peter Nielsen af Kempsgaard, Rug à 9 Sk.	2	—
4. Febr. 84	Rug paa Befaling	2	—
	Byg	—	5
28. Juni	Rug 11 Sk.	2	—
12. Maj 86	Boghvede 8 Sk.	1	—
15. April 87	Rug	—	5
16. -	Havre	2	—
25. -	Rug	—	5
	Boghvede	1	—
87. Thomas Rasmussen	Rug	2	—

og Thomas Rasmussen tilbagebetaler formentlig Laanet inden 1. Maj 1688, da han afleverer 2 Tdr. 2 Skpr. Byg. Derimod ses P. Nielsen ikke at have tilbageleveret noget. Det nævnte Regnskab over Laanekorn til Bønderne er iøvrigt et meget stort Regnskab, og flere af Bønderne er kommet dybt i Gæld, nogle er blevet sat fra Gaarden, en Del har betalt med Kreaturer (f. Eks.: en ung Oxe 4 (6) Rdl., en Kvie 5 Mark lybsk); en har udstedt en Obligation paa 18 Rdl. 2 Sk. for 6 Tdr. 5 Skpr. 1 Fdkr. Rug; om en Mand i Hundebøl siges, at 3 Køer er taget fra ham og bragt til Gaarden (Gram). I 1687/88 har Th. Rasmussen til Reparering af Gaarden faaet anvist af Godset Træ til 9 Stolper, 1 Bjælke og 8 Sparrer; hertil er beregnet 4 Ege til Stolperne, Bøgetræ til Resten. I samme Regnskab har P. Nielsen faaet 5 Traver Straa til Straatag, men omkring denne Tid,

formentlig først paa 1688, giver han op og render fra det hele. Der foreligger herom følgende Auktionsopgørelse (med Købernes Navne):

»Peter Nielsen, Kempsgaard er Anno 1688 løbet derfra, har efterladt

1 Hest, Rasmus Rasmussen	3 Rdl.
1 gammel, Peter Skolemester	2 »
It : 1 Føl, Jens Smed	3 »
1 Ko, Rasmus Rasmussen	4 »
1 Hest, Jesper Thomsen	4 »
1 Ko, Niels Rasmussen	4 »
2 Kvier staar hos Niels Rasmussen.«	

Efter Regnskabet for Maj 1687— Maj 88 skal Th. Rasmussen for sin halve Gaard betale 12 Rdl. 36 Sk., »den anden halve Gaard har han dette Aar frit«. Den forladte halve Gaard gaar derefter over til Thomas Rasmussens Søn Søren Thomassen.

I 1696 har der været en *Strid med Hygum Bymænd*, der havde forhindret, at Kjemsgaards Kreaturer græssede i Hygum Enge, hvorfor Sagen kom for Frøs Herredsting, idet Heraskabet paa Gram, repræsenteret ved Ridefogden Jep Ebbesen, vilde godtgøre, at denne Græsningsret var udøvet saa langt tilbage, som Folk kunde huske, og at der derved var vundet Hævd derpaa. For Bymændenes Sag optræder Kongens Ridefoged, fordi Bymændene hørte under Kronen. Tingbogen indeholder om Sagen følgende:

Torsdagen dend 25. Juni 1696.

for Retten fremkom velacht. Jep Ebbesen af Vesterlinnet, som efter lovlig Kald og Varsels Givelse, begiærer paa Hendis Højgreflige Naadis Vegne af Gram, sine indstæfne Vidner i Dag afhørt; da først fremkom Peder Shøtter af Brøndstrup og kunde mindis udi — 40 Aar, da er det hannem fuld vitterlig, at Kiembsgaards Krætter (Kreaturer) gick ulast- og ukiert i Væster Becks Enge, Ridefogden suarede hertil, at Jep Ebbesen satte Peder Shøtter, self ordit i ordit, ydermere udsiger Peter Shøtter, at for-nte Kiembsgaards Kretter altid gick ulast og upaa-

kiert i for-nte Enge, fra dend tid dend første grøde vaar afbierget. Hvorpaa Peder Shøtter gjorde sin Helligaands Æd, saaledes i Sandhed at vahre. Noch fremkom Christen Madsen af Brendstrup og vandt (— vidnede), at hand kunde mindis ofver 50 Aar, da gick Kiembsgaardtz Krætter iblant Hygom Krætter, altid ulast og upaakiert, efter at dend første Grøde vaar afbierget, eftersom hand har tient i for-nte Kiembsgaard, hvorpaa hand gjorde sin Hellig Aands Æd med upholden finger. Noch fremkom Jens Nielsen af stor Knorborg og vandt, at hand for — 21 Aar siden tiente Peder Nielsen, da boendis i Kiembsgaard udi 1 Aar, samme Aar tog vahr paa hans Bæster, og da forbød sin Husbond hannem, at hand ingen Shade motte Lade giøre i Hygum Enge, der hosz Kiembsgaards Grund beligende, saafrembt hand iche self dertill vilde svare og undgielde, mens det vaar hannem og vitterlig, at Kiembsgaardtz Krætter altid imidlertid, efter at Afgrøden vaar afbierget, gick ulast og upaakiert Kiembsgaards Krætter ved Hygum Krætter, hvorpaa Jens Nielsen gjorde sin Helligaands Æd, udi Heede og Mose, Norden Hygum Nørbæk; Herpaa fremkom Marcus Andersen og sin Hustru af Brøstrup og udsagde, at dennem gandske intet vaar beevidst om Kiembsgaardtz fægang. Hernæst frembkom Nis Tammesen af Hygum, og efter Spørsmohl af Jep Ebbesen, wandt, at di af Synder Olling i forige Tider gaf til Hygum Grander en 1/2 tynde Øll eller en tynde Øll till minde (Vederlag) for deris Fægang i Hygum Hede og Mose, mens iche hand widste noget om Kiembsgaardtz fægang, videre end at di af Kiembsgaard, naar di af Kiembsgaard, deris Krætter kom Hygom Mænd for nær, og di af Hygum iche vilde Lade det gaa længere, motte di af Kiembsgaard holde det derfra, og vandt at hand det samme kunde mindis udi — 60 Aar, hvorpaa Nis Tammesen gjorde sin Helligaands Æd.

Noch irettelagde forb-ne Jep Ebbesen af Vesterlinnet, som fuldmægtiger af Hindis Høygræfflige Naade, og i Retten fremlagde en skriftlig Missive, Lydendis Ord for Ord som følger:

»Velædle, Høytachtbahr og Høybetroede Hr. forvalter, Høytærede, fornemme Ven og Velyndere. Paa Hans Begiæring till mig, om min ringe Underretning, Kiembsgaardis fædrift angaaende, er denne min sandfærdige Tienstlige Berættelse, at jeg icke veed eller kand mindis, at Hendis Høygrefflige Naades Undersaatter i Kiembsgaard saa længe jeg her ved stedet, nu offver — 40 Aar har været, er nogen Tid efter Engbiærgningen af granderne her i Hygum bleven formeent, at driffve med deres Quæg paa Hygum Beckenge. Kiembsgaards marck angrensede, hvorfor ald dend Hinder og Fortræd, som Hendes Høygrefflige Naadis Undersaatter paa bemeldte Kiembsgaard udi deris fædrift nu paa nogen tid er vederfaret, ey allene uden, men endog gandske imod min Villie og Sauntocke er skeed, Hvilket ieg tienstærbødigst bad Velædle Hr. forvalter, at maatte Hendis Høygrefflige Naade, min Høygunstige Patronesse insinueris og ieg med mit ringe Hus Hendis Høye Patrocino ydmygst recomenderis, som stedste forbliffver Hendis Høygrefflige Naadis trohertige forbeder og allerydmygste Tienst, saavell som velædle Hr. forvalter, min Høytærede Velynder tienstærbødigste

Hygom Præstegaard d. 19. Juni 1696.

Peder Jacobsen.«

Jacob Jensen af Hygom møtte i Retten og begiærede, at Hæderlig Hr. Peder Jacobsen motte ouffershreffne Missive bekræfte ved sin Æd paa sine Tillbørlige Stæder, og vede (?) Jep Ebbesen paa Hendis Høygrefflige naadis Vegne og winde her offer, og Hans Hansen af Hygom paa Samme Hygom mænds Vegne, begiærede gienpart Heroffver, og vilde saa suare hertill i dag Otte — eller 14 Dage, og stod Parterne i Dag med hver ander til wedermahl.

Torsdagen dend 6. Augusti 1696

fremkom i Dag for Retten Kongelig May-tts Ridefogit Joachimus Wachatius paa røddinggaard og efter Loulig Kald og Varsels giffvelse, begiærede sine indstæffnede Vinder Loulig afhørt, da eftersom Herritsfogden Holt Vinderne Louwbogsæden forre, først

fremkom Bertel Nissen af Fæsted og kunde Mindis udi — 60 Aar, saa længe siden hand kom till Fæsted, da først udi velbyrdige Hr. Detleff Bockwoldt till gram hans tider, Lod hand Kiembsgaards Auffling selff Auffle, og da imidlertid, kand hand mindis, at Kiembsgaards Kretter gick norden Jegelunds Beck, paa Heede, mens icke hand nogen tid vaar beviist, at Kiembsgaards Kretter gick udi Hygom Enge og marck, synden dænd Bæck, og Ligessaa udi velbyrdige Hr. R. Marskals tid lod dend volbohrne Herre ogsaa auffle Kiembsgaards Auffling og da imidlertid gick Kiembsgaards Kretter altid norden for-ne Jegelunds Bæck paa Heeden, mens icke hand vidste, at det nogen tid gick udi Hygom Enge og Marck, hvorpaa for-ne Bertel Nissen med upholden finger gjorde sin Helligaands Æd. Hvorefter fremkom Klavs Jensen, Jep Lauritzen, og Peder Nielsen aff Fæsted, di Samtligen vandt, at for (= før) sidste Schwenske Tid, ungefæhr for en — 37 Aar, vaar dennem i Guds Sandhed bevidst, at for samme finders (Fjenders) tid, saa længe di kunde huchse, kom ernelte Kiembsgaards Kretter icke nogensteds i Hygom Enge, ved Becken, hvorpaa de med deris upholdne finger gjorde deris hellig Aands Æd — hvornæst fremkom Niels Andersen aff Hygom, barnefødt i Hygomby og kunde mindis, at udi sine ungdoms aaringer, vaar hannem vitterlig, at Hygom Mænd for tog Kiembsgaards Kretter ind, mens hvor de tog det, vaar hannem ganske intet beviist, samme vaar kort for for-nte finders tid, naar vaar Niels Andersen inttet beviist, hvorpaa Niels Andersen gjorde sin Helligaands Æd med sin upholden Finger.

Kongel. May-tt Ridefogit tillspurde samptlige Hygom Mænd, saa mange som efter Loulig Kald og Varsel her i Dag vaar tilstede, som vaar Lars Jürgensen, Hans Hansen, Lydick Hansen, Søren Staffensen, Mads Andersen, Hans Jensen, Knud Madsen, Peder Jepsen, Tøgger Jensen, Jacob Jensen og Nis Tammesen, alle aff Hygom, eftersom baade Bæck Enger vaar Bløde enge og icke kunde taahle Fædrift, paa det at di samme enge icke skulde forkværkis, og der auffer Kongl. M.: grund skulle Ruineres, om di holt diris egit Kretter fra samme Enge, hvilcket di sampt-

ligen svarede, de forbyder deris Hyrde at hand ingenlunde shall drifve med deris Kretter i for bløde Enge, uden de for hannem aff vanwahr derudi kand komme, hvorpaa de samptligen dend enne efter dend anden, med deres upholden finger gjorde deris helligaands Æd, hvorpaa Kgl. May-tts Herritsfogit raabte 1., 2. og 3dje Gang om Nogen efter Kald og Varsels giffvelse noget hertill haffde at svare, mens icke nogen svarede, og begierede Kongl. May-tts Ridefogit Thingsvinde herover, og stode Kgl. May-tts Ridefogit og Jep Ebbesen af Vesterlinnet paa Greffindens Vegne af Gram med hverandre till Vedermahlsting. —

Tingbogen melder intet om nyt Retsmøde, og Hygum Mænd er saaledes gaaet af med Sejren.

Bagved denne Sag har sikkert Ths. Rasmussen staaet; han synes at have været en Mand, der vilde have Orden og Ret i Sagerne. I 1703 stævner han saaledes 7 Vidner for deres Sandhed at vidne »om hvis Ouffverlast Olluff Jenssen i Knorborig forøffvede imod Tammes Rasmussen i Kiembsgaard Fredagen den 27. Juli sidst afvigt paa Vejen som løber neder till Kiembsgaards Enge«; hvad det var for Overlast, faar man ikke at vide, idet de to Naboer næste Retsdag møder som forligt: Oluf Jensen betaler da 4 Skil. »til Retshusets Reparation«. — I en stor Proces i 1701—4, hvor Præsten i Rødding overfor Chr. Jessen, der i 1698 havde solgt Langetvedgaard, holdt paa, at 2 Ottinger deraf var Præstens Annexjord, som altsaa ikke kunde sælges, medens Jessen hævdede, at Jorden havde ligget til Gaarden i ca. 150 Aar, og at Præstens Ret kun bestod i 10 Skp. Rug og 12 Skp. Byg aarlig, vidnede Ths. Rasmussen, at da han omkring 1684 forhandlede om Gaarden, havde den daværende Ejer sagt »7 Ottinger vilde han sælge hannem og dennem til hannem forskøde, mens 2 Ottinger hørde Præsten i Rødding till, dem vilde hand intet have med at bestille«. Jessen indvendte, at man ikke kan vidne efter en død Mand, og at vedkommende Mand var Mindremand, da han i 1665 2 Gange var med Lov og Ret forvunden og lovfældt, uden at have faaet Oprejsning af Kgl. Majestæt, hvorfor Præsten heller ikke vilde

kaste Jord paa hans Lig, da han var død; en saadan Mands Ord kunde derfor ikke gælde. Men Jessen forfulgte ikke denne Indsigelse i de foreskrevne retslige Former, og han tabte Processen. Han maa have tillagt Ths. Rasmussens Vidnesbyrd stor Betydning, idet han derefter indstævnedede ham særskilt. Ths. Rasmussen erklærede, at han ikke havde vidst, at omtalte Mand var Mindremand, men iøvrigt udeblev han fra Retsmøderne og blev derfor dømt til at betale Jessen Sagsomkostningerne ved dette sidste Søgmaal; iøvrigt afvistes Sagen. Mulig har Ths. Rasmussen ved Udeblivelsen handlet efter Ordre fra Godsherskabet, idet han ogsaa sagde, at han skød sig ind under dette. I 1706 indstævnedede nemlig Kongens Ridefoged forskellige »Gl. Grammere« til Klaring af deres Tingpligt til Herredstinget. Her mødte da Ridefogden paa Gram og erklærede, at de »Gl. Grammer« er Grevindens Livegne og Vornede, hvorover hun har Hals og Haand, hvorfor de ikke er tingpligtige. Tingprotokollen for 1707—17 mangler, men i 1712 fik Gram Gods sit eget Retsting.

Søren Thomassen synes at have haft Uheld med sig ligesom Forgængereren; et Uddrag af Godsregnskaberne for 1687—92 viser, at Ths. Rasmussen intet skylder, Sønnen derimod 31 Rdl. 12 Sk.; dette Beløb eftergives til 14 Rdl., men i 1699—1700 har han en Restance paa 28 Rdl., Faderen derimod kun 6 Rdl. 4 Sk.

I disse Regnskaber er Fæsternes Ydelser omsat i Penge, baa-
de for de Husdyr, der tidligere kunde leveres, og for den afleveringspligtige Rug og Byg. Dette var forøvrigt en almindelig Udvikling, idet Priserne gennemgaaende havde været stigende, og Fæsterne derfor saa deres Fordel ved at kunne afhænde deres Kreaturer i fri Handel i Stedet for at aflevere dem til Herskabet til en lav Beregning. Medens Peter Nielsen faar godskrevet 1 Rdl. for et leveret Svin, maa efter samme Regnskab (1679—80) Fæstere, der ikke havde Valget mellem Svin og Penge, betale 1 Rdl. 3 Mark for at være fri for at levere Svin. Godset holder for disse sidste Fæsternes Vedkom-

mende fast ved Retten til at faa Dyrene leveret. De brugtes i Husholdningen eller solgtes i røget Stand; i 1670 leveredes saaledes 28 Landgilde-Svin; i fri Handel synes Prisen at have været 2 Rdl. pr. Stk. Iøvrigt synes de aarligt leverede Dyr at være: 23 Faar, 23 Gæs, 90 Høns (og 90 Æg) fra de hoveripligtige Bønder (»Trælbønderne«), hvortil kom 35 Svin, 22 Høns og 22 Æg fra Fribønderne (ikke hoveripligtige). Derimod synes Ud-staldningen af Øksne at være afløst med Penge; et Brev fra Aug. 1669 synes (som en Undtagelse) at bekræfte dette: »Tro ikke, at jeg kan beholde alle Studene paa Gaarden; der maa nok fordeles en Del til Bønderne, da Straafoderet er alt for ringe«. I 1712 beholder Bønderne selv 28½ Svin og maa derfor betale 2 Rdl. pr. Stk.

Fra 1700 synes de 2 Bønder atter at kunne svare Afgiften. I 1701 dør Søren Thomassen. Da der efter Kirkebogen holdes 2 Bryllupper paa Kjemsgaard dette Aar, synes det som om de 2 Halvgaarde er gaaet over paa nye Fæstere, hvoraf Hans Pedersen er gift med Th. Rasmussens Datter Karen Thomasdatter; den anden er Kr. Matzen fra Jernved, gift med Ane Nisdatter fra Kjemsgaard. Hendes Tilknytning til Gaarden kan ikke ses. Efter et Regnskab (udateret) staar disse 2 Mænd opført med hver ½ Gaard. Hans Pedersen nævnes i Kirkebogen ogsaa Hans Pedersen Blytrækker eller Hans Blytrækker og har ogsaa efter at være kommet til Kjemsgaard drevet dette Haandværk, som Gram Godsregnskaber viser:

1709 7/8: Blytrecker Hans Pedersen for at lægge Bly i en Rende 6 Sk.

— 4/12: Hans Pedersen af Kiembsgaard for Renderne paa Taget at omstøbe og forfærdige 32 Sk.

En Rasmus Thomassen Blytrækker, der nævnes i Grams Regnskab for 1729, har formentlig været Thomas Rasmussens Søn Rasmus, der har lært Haandværket hos Svogeren. Om Thomas Rasmussen har været den ledende Kraft hjemme paa Gaarden under Svigersønnens Fraværelser eller om dennes Kone Karen, der fik en saa lang Levetid paa Gaarden, har væ-

ret den styrende, ved man ikke mere. Thomas Rasmussen nævnes i Skovregnskaberne som Køber af Træ, og han har nok haft den gamle Driftighed i Kroppen, hvad enten han købte Træ til Gaardens Brug eller til egen Virksomhed i Aftægten:

22/10 1705: Thomas Rasmussen fra Kämbsgaard for en omfalden	
Bøg (i Skjoldager Skov)	1 Rdl.
8/12 1705: Et gammelt Stykke Bøg	32 Sk.
senere samme Aar: En Bøg	2 Rdl.
1708: Thamas af Kämbsgaard betalt for 2 Stk. Egetræ	1 Rdl. 16 Sk.
betalt for et gl. Stk. Bøg	1 -

Ved et Tilfælde findes hans Navn ogsaa i 1712:

Indtægt 6/7 1712: Tomas Kiemsgaard betalt Mølleskylden for Ao.	
1711, nemlig 6 Skp. Rug à 10 Sk. = 1 Rdl. 12 Sk.	
(NB. hvilket tilhører Mølleren og hannem igien bør betales).	
Udgift: Betalt Hans Møller for Tomas Kiemsis Mølletold, som	
Mons. Baggesen har optaget og beregnet Herskabet	1 Rdl. 12 Sk.

Kr. Matzen dør i 1704, og hans Enke gifter sig med Jep Knudsen. I 1706 brænder Kjemsgaard, og det synes som om Hans Pedersen herefter faar overladt hele Gaarden. Han genopbygger den selv (hidtil tilhørte Bygningerne jo Herskabet) og faar af denne Grund Frihed for Afgifterne til Herskabet, hvilket varer i 3 Aar. I 1709 — hvor Bønderne ellers klager over Misvækst og Dyretid — betaler han sin Restance for 1705: 3 Rdl. 6 Sk. samt 10 Rdl. 10 Sk. for 1709—10, idet Herskabet efterlader ham Halvdelen af Resten (Resten 7 Rdl. 31 Sk. betales i 1711). I September 1710 bestemmes det, at Afgiften ned sættes fra 24 Rdl. Species til 18 Rdl. (= 19 Rdl. 6 Sk. Courant), »saa længe han svarer samme rigtig«. Hermed er Kjemsgaard fra at være 2 Halvgaarde atter en Helgaard, og Landgilden kommer ikke mere op paa det gamle Beløb, men forbliver staaende paa 19 Rdl. 6 Sk.

Kirkebogens Blade fra 1709 til ca. 1732 mangler, og Godsregnskabernes Oplysninger er meget kortfattede, fordi Godset har været bortforpagtet en Aarrække efter 1700, men Hans Pedersen er død før 1716, idet hans Enke da er gift med Søren

Enevoldsen. Oplysningerne er ikke mange fra denne Tid, men Fæstefolkene paa Kjemsgaard synes at have klaret sig helt godt. For 1720 noteres dog i Forpagtningsregnskabet:

Ao 1720: Mistet Manden udi Kiæmsgaard baade ald hans Rug-sæd og 2de Plovbæster, saa ieg icke alleniste ingen udgift (Afgift) kunde bekomme, mens endog maatte hiælpe hannem med Sæde-Korn og Æde-Korn.

Altsaa beregnes Herrskabet Udgiften 19 Rdl. 6 Sk.

Som Randbemærkning skriver Greven: »De 19 Rdl. 6 Sk. skal regnes som Restance for Bonden«.

I Rentekammerets Undersøgelseskommission fra Aarene omkring 1708 siges om Kjemsgaard:

Kiæmsgaard (er en Enegaard og har sin Mark for sig alene).

Hans Petersen, Gammel Grammer Gaard, ingen Ottinge.

Har sine Bygninger. Af Sæd	} For 1 Gaard.
Høvinding	
Græsning	

præstirt præstanda an seine Herrschaft.

I 1716, 1722 og 1727 siger foreliggende Besigtigelser: Er intet skyldig til Herrskabet. De 3 Opgørelser giver ret fyldige Oplysninger og skal derfor anføres.

Besigtigelse af Ao 1716

Kiæmsgaard, Søren Enevoldsen, 1 Gr., 2 Otting gammel Grammer. Har 14 fag Nyt forsvarlig Sals-Huus, som indtet manquerer. 17 fag Lade, fattes 8 Stolper, ofver Timmeret ofver alt er af Ell, Birk og Bøg og intet indwerk.

hører Besidderen til		har 6 Beester
		5 Kiør
		8 Ungnøder
		20 Faar og 11 Lam
		1 Gries Soe
		Sæden 7 Td. udi alt
		Kand indtet Haure Saae.
		Er indtet skyldig til Herrskabet.

Besigtigelse af 1722

Kiæmsgaard, Søren Enevoldsen, 1 Gaard, 2 Ott. gl. Gr. Har fæstet 1713 for 10 rd. har 4 Børn, Hans 9 Aar, Ennewold 5 Aar, Anders $\frac{1}{2}$ Aar, Karen 8 Aar.

Har 14 fag god forsvarlig Sals Huus, 25 fag Lade-Huus i temmelig Tilstand, hører Besidderen til, efter som det Ao 1706 er afbrændt, da de selv det igien haver opbyggt.

tilhører Besidderen	}	Har 3 Beester
		4 Kiør
		8 Ungnød
		4 Kalfve
		12 Faar 8 Lam
		1 Soe 2 Gries
		2 Bitræer
Ligesaa for Sæden	}	Saaet 6 Tønder Rug.
		16 Ship Biug.
		10 - Boghved.

Aufler ickun 10 forsvarl. Læs Høe.

Deris Beester tiurer de paa Aggerne og omkring ved Heeden,

Kiørne gaaer paa Aggerne og deris Ungkreter paa Heeden.

Deris Flave*) grauer de paa Heeden, men Moese haver de indtet. Har ingen Skau.

Udgiften til Herskabet er aarlig 18 rdl.

Til Tiende giver hand hver 15de Kierv, og af Quæget som Føll, Lamm, Kalfve og Gries hver 15des Stück og ellers til Præsten 4 Smaa Brød, en Ost og 2 Mark Smør af Koen.

Degnen faar arlig 1 Schip Rug og 6 Sk. for $\frac{1}{2}$ Gaas.

Er fri for Hoveri, men ey for Ægter. Haver ingen Indgiæld, men er skyldig til sine Stief-Børn 100 M. lubsch., som blifver bestaaende uden Rente indtil de kommer til Skiels Alder.

Er i det øfrige hverken graveret eller benaadet meere, end de andre Grammische Underdaaner.

Besigtigelse af 1727

Kiembsgaard, Søren Enewoldsens Enke, 1 Gaard, 2 Ott. Gl. Gr. Grammer.

Har 4 Børn, Hans 14 Aar, Ennevold 10 Aar, Anders 5 Aar, Karen 13 Aar.

14 fag god forsvarlig Salshuus, 25 fag Lade-Huus i temmelig tilstand, hør Besidderen til.

5 Beester	26 Rdl.	Saaet 50 Shp. Rug
4 Kiør	16 -	2 - Havre
4 Stude	14 -	fattes til Sæd
6 Ungnød	10 -	1 Td. Biug
5 Kalve	2 - 24 Sk.	$2\frac{1}{2}$ - Boghvede
7 Faar og 7 Lam	4 - 32 -	

*) flade Hedetørv.

1 Sviin	1 -
4 Bietræ	4 -

forleden var døde 9 Faar og 2 Bietræ.

Er intet skyldig.

I Modsætning til de mange Gaarde, hvis Bygninger paa Grund af Forholdene i 1664 ejedes af Gram Gods lige ned til omkring 1800 (og som ved Besigtigelsen i 1722 adskillige Steder faar det Skudsmaal: Stolperne er næsten afraadnet eller staar paa Fald), har Fæstefolkene paa Kjemsgaard altsaa eget Tag over Hovedet, ingen Gæld og kan selv skaffe sig Udsæden. Som det vil ses, er Karen Thomasdatter i 1727 atter Enke og har overtaget Gaardens Drift. Det synes som Tiderne da er blevet ringere, Opgørelsen taler om manglende Saasæd, og Forpagteren af Gramgaard klager over Dyrtid (»Misvæxt og slæt Handel med Fæe«). I 1728 er Enken da ogsaa ude af Stand til at svare sin Landgilde og maa laane af Naboerne mod Ret i Gaarden. Herom foreligger følgende Henvendelse og Svar:

»Høy Edle og Velbaarne Grefinde.

Som den fattige Enche Karren Tomas Datter af Kiemsgaard Er høy Nødtrengende for penge til Hindes udgift indeværende Aar, Til hindes Høye Herskab Nembliq 19 Rdl. huilke penge den fattige Enche med Hindis Egen Hielp ey kand bringe til veye, saa Hafuer hun giort Ansøgning hos os underskrefune Mænd af Hiortvad om bemelte penge, at blifue forstragt med, paa 2 Aars Tiid, Huilken vi ogsaa hende hafuer lovet Med den Condition at huis icke forskrefvne penge ved forfalts Tiid blef os Rigtig betald At Velbaarne Herskab vilde da tilstøde, at vi maatte faa Udlæg af hendis boe, uden prosses og dom Efter U-villige Danne-mænds Kiendelse, hvor udi vi Deris Høygreflige Exelentis Goed Betenkende vilde Afvarte. Erfallendis Dirris høygrefl: Exelentze under den Høyestes Protection, og forblifuer Derris

Hiortvad, den 14. Decembris beredvilligste

Anno 1728.

Niels Pedersøn
Niels Tøgersen
Hans Nissen
Peder Olling.«

»Saason Niels Pedersen, Niels Tøgersen, Hans Nissen og Peder Olling af Hiortvad vil forhielppe Enchen Karen Tamis-datter

af Kiemsgaard med Pengenes Forskud til hendis Afgift for indeværende Aar; da gives dennem der imod denne Forsikring, at saafremt Enchen ey til foresatte Tiid de forrestragte Penger igien betaler ovenbemelte Creditorer skal paa ansøgning uden ringeste processe forhielpes til fornøvelig afbetaling ved Udvurdering i Enchens middele efter uvillige Dannemænds Paa-skion udi Gerichtsforvalterens overværelse. Datum Gram-Gaard d. 16. December Anno 1728.

A. S. R. Gr. Schack.

En senere direkte Henvendelse fra Karen Thomasdatter til Herskabet udateret men formentlig fra 1732 - - viser atter trange Kaar, hvilket passer med, at Tiderne nu i Almindelighed er blevet daarligere:

Høybaarne Grevinde
Naadige Frue!

For Eders Høj Grevelige Naade nødis jeg fattige gieldslagne Enke udi Kiemsgaard med væmodigste Suk og Bøn at indfalde, at saasom mig udi forgangen Aar saare stor Misvæxt paa min beste Rug, saavel som paa min Boghvede-Sæd er tilslagen, det baade min Sogne Præst og tvende mine Naboer udi Barslund med mig i Guds Sandhed Edelig kand bekræfte, saa jeg derover ej alleniste til min skyldig Pligt og Udgift intet har kundet sælge, men endog min Sæde Rug og Ædekorn til min og mine fattige Børns Ophold, største Deel har og maa til Indavlingen kiøbe og borge Eders Høj Grevelige Naade derfor vilde, mig fattige nødtrængte Enke, naadigst enten efterlade forgangen Aars Pligt eller ogsaa mig derudi saa meget forlindre som jeg af yderste formue kunde taale at udgive. Vel haver jeg af stor Nød og Trang indtaget en ung Karl af Brem til min Datter, saasom mine egne Børn ej vilde eller kunde længere tiene mig for intet, og derfor tvende af dennem til fremmede uddraget, men som samme Karl lidet eller intet tilstrækkelig til min Gields og aarlige Pligtes Betaling kand indføre, saa som hans Fader, en Enke Mand paa en fierdeparts Gaard haver 9 Børn, saa hand ikkun saare lidet formaar til enhver at udgive; kand jeg i dend henseende til min aarlige Pligtes og anden Gields Betaling dette Aar intet formaa at aflægge, og hand som fornemmer, at sligt er hannem overhaanden at betale, maa nødis til med min Datter at forlade Stedet, og jeg derover med mine endnu uopdragne Børn og ældgamle Moder, som tilforn har beboet Stavnen, at gribe til Bettelstaiven. Beder derfor hiertindeligst, og underdanigst, at Eders Høj Grevelige Naade vilde naadigst udi forberørte mig bønføre; Slig Eders Høj Grevelige Naadis

Mildhed og Naade vil ald Naadis Gud med timelig og ævig Vel-signelse belønne, hvorom jeg af min underdanigste Skyldighed stedse forbliver

Høybaarne Grevindis
inderlige forbedere

Karen Thomasdatter.

Svigersønnen P e d e r C h r i s t e n s e n blev gift med Maren Hansdatter i 1732. Hans Tid paa Gaarden synes at have været en stadig Kamp for at svare, hvad han skulde. Frederik d. 4.s sidste Regeringsaar betegner jo iøvrigt elendige Kaar for den danske Bondestand. I 1733 laante Peder Christensen ifølge bogført Obligation af sin »kiere Broder Søren Christensen af Brem til min høy nødvendig Brug og Øvrigheds Udgifter« 40 Slette Daler mod Pant i Kjemsgaard og »udi anden min Midler og Boehave, være sig levendis eller dødt«. I 1736 er han i Restance til Herskabet for 30 Rdl. 46 Sk. I 1738 betaler han ikke Afgiften fuldt, men kun 10 Rdl. 6 Sk., hvorom forklares i Regnskabet:

Formedelst hand nu sidste Vinter ved ulyckelig Hændelse har mist 3de Bæster, kand han umueligt uden Ruin betale den resterende Afgift, og derfor beder om Dilation.

I 1737 døde hans Kone, og der oprettes følgende Dokument af Hensyn til deres Børn og Svigermoderen:

Som Peder Christensen udi Kiemsgaard hans Hustru nu Salig Maren Hansdt ved Døden er afgangen efter at de udi Ægteskab har Sammen aulet Trende Børn naunlig Christen Pedersen 5 Aar gl., Hans Pedersen 4re Aar gl., Søren Pedersen 1½ Aar gl. saa er foreening treffit imellem ham og bemeldte Hans Sal. Hustrues Brødre Naunlig Hans Hansen og Thomas Hansen verende udi Kiemsgaard samt Peder Hansen, der har tilhold udi Sæd, paa dend maade, at hand holder for-nte hans Børn til Skickelighed og fornøden Skolegang indtil de bliver Vel underviste udi Læsen og Skriven, saa og ved forsvarlig opdræt af Føde og Klæde til de bliver 18ten Aar gammel, skulle de icke saa have Lyst til at blive lenger hos Faderen giver hand dem forsvarlig Klæder af Ulken og Linden førend de kommer til fremmede, saa og giver liveer en Faaer og føde dend een Aar, foruden er der tillagt deres Sal. Moders Skrin og Vefvel, som de deeler imellem dennem. Og som hans Sal. Kones Moder Karen Thomas-

datter forhen har Beløed forben-te Gaardspart Peder Christensen er overdragen, saa er der foruden med hende og forberørte hendis Børn aftalt, at hand skal forskave hende ophold og fornøden Husværelse hendis Livstid som af hannem altid forsvarlig ved lige holdes, foruden udlægis forn-te Encke Aarlig Land til 2 Skipper Sæd, som hand forsvarlig dyrcker driver og Hiembierger, saa bliver hun og tillagt dend Vester Ende af dend Vester Eng efter dend Øster Hølkrog — hende aarlig hiembiergis — lige som og fornøden Ildebrand hver Aar forskave neml. 16 Læs-Tørv. forskaver og vedligeholder Peder Christensen hans Kones Moder een goed Koe, Levindis og aldrig døe, forsvarlig, og om Sommer med Græsning-Kirke og Mølle Vogn skavis hende, naar hun det forlanger og fornøden finder saa og ved dødelig Afgang lader hendis Liig skickelig til Jorden Bestædige, imod at Peder Christensen nyder hvis hun sig efterlader undtagen hendes Livsklæder og Tvende Faar de 2de hendes Døttre antager og beholder
 Datum Kiemsgaard d. 17. Febr. Anno 1738.

Peder Hansen, Thomas Hansen, Hans *H H S* Hansen, Peder Christensen, Karen Thomasdatter. Navnemereck

Peder Christensen gifter sig atter i 1738 med Jeng Pedersdatter fra Knorborg.

Fra 1740 foreligger en til Herskabet afgiven Erklæring om hans ulykkelige Forhold — formentlig for at faa Udsættelse med Landgilden — den lyder saaledes:

Som nær værende Peder Christensen af Kiemsgaard har vært hos underskrefne voris Sandheds Attest ogvidere Begierendis angaaende dend Skaade og ulykkelige tilfælde som hand paa Beester Køer og Andet Smaaqvæg siden hand kom til bem-te Kiemsgaard at boe har tilslaget, da er det voris Sandfærdige Vidne og Beretning, at bem-te Peder Christensen tid efter anden har mist baade Køer, Beester og Kalfve som skulle været til Nytte og opdræt og særdelis i afvigte Aar 1739 har hand mist og er bortdød for ham 2 Heste og 1 Hoppe, di 2de af 3 Aar gammel og dend Eene 5 Aar gammel tilmed den bedste Koe, for uden at hans Rug forleden Sommer tog stor Skade af Natfrost og Riimen da det driede og i indeværende Aar for kort tid siden har hand mist dend bedste Koe som han hafde som var med den tredie Kalf, hvilket i ald Sandhed ogvidere med Æd kunde bekræftes om fornødent gøres.

Knorbøre Niels Klausen Baslund d. 25. April 1740.
 Peder Ollesen Tyge Olsen

I 1741 laaner Peder Christensen 70 Rdl. af »velfornemme Mand Anders Matzen (af Abitskjær) til min høye Herskabs Udgifters Afbetaling, saavel som anden privat Giæld«. Ved Tinglysningen af denne Obligation udslettes Panteforskrivningen paa 40 Slette Dalere til Broderen.

I 1745 havde Kvægpesten raset her som andetsteds (i hele Danmark regnes at være bortdøet 249,000 Stk. Kvæg), og det var i Forvejen slette Tider, hvad Tingbogen for 1744 viser: Den 30. 1. 1744 udstedes Stævning mod 61 af Grams Fæstere, derunder Peder Christensen, for skyldige Afgifter for Aaret 1743.

De skyldige Beløb varierer fra 1 til 30 Rdl., men de fleste ligger omkring 2—6 Rdl., Peder Christensens Restance er 6 Rdl. 44 Sk. De foretagne Udsættelser af Sagen gav lidet Resultat, og 16/4 dømtes 50 Fæstere til at betale Restancerne — herunder Peder Christensen 7 Rdl. 22 Sk. — inden 15 Dage og i Tilfælde af Efterladenhed at have deres Fæste forbrudt.

Nu maatte Restancen jo betales, hvilket ogsaa sker, maa- ske ved nyt Laan (hos en Broder?) eller ved at sælge bort af Besætning eller Indbo, men for 1746 er Afgiften atter ubetalt. Peder Christensen døde snart efter, vistnok først paa 1747, og da var han »kommet ganske tilbage«, og Dødsboet erklæredes fallit, hvorefter Herskabet overtog Gaardens Administration indtil Auktion afholdtes d. 28/3 1748. I Godsregnskaberne nævnes for 1747 Knud Knorborg (Forpagter ?). Han laaner til Sædekorn hos Herskabet:

22/4: Havre 4 Td. a 5½ Sk. = 3 D. 32 Sk.

20/5: Byg 1 Td. 2 Skp a 10 Sk = 2—4 Sk.

3/6: Boghvede (Gram) 1 Td. a 11 Sk.

» (Seekamp) 2 Td a 12 Sk.

Senere nævnes Peder Thomassen.

Udkastet til Auktions-Vilkaarene er bevaret og lyder:

Conditioner, hvorefter Kiemsgaard med videre til den Høyst- bydende til fæste paa Livstid overlades:

Kiemsgaard med den derpaa staaende Bygning tilligemed ald Grunden af agger og Eng, Hede, moose, samt alt andet, som der-

til inden og uden Marcken Skiell lægger og af Arilds Tid lagt haver, med den i Gaarden befindende Rugsæd, Giødtning samt paa Stedet nærværende utærsket Korn af alle Slags, saa vel som Høet, de tvende der værende bæster, med en graae Koe og Studling, overlades den Høystbydende til feste paa sin og Hustrus Livstid.

2. Den sædvanlige tiende til Kirchen, Kongen, Herskabet og Præsten svarer den Høystbydende aarlig og upaaklagelig til vedkommende.

3. Kiøbeskillingen betaler den Høystbydende paa Gramgaard til Hr. Oberinspecteur Lehman ugen efter auctionens datum.

4. Den aarlig Afgift, Fæste og Landgilde 20 Rixdaler Cou. betaler Besidderen paa Gram til hver Martini. 5. Fæstet 20 Rixd. erlægger den Høystbydende tilligemed Kiøbeskillingen mod Fæstebrevets Erholdelse.

6. Den Kiøbende staar fast for sit bud og derfor paa autions- Stedet stiller Caution om fornødent eragnes.

7. Fra Auctions Datumen antager den Høystbydende Gaarden og dertil bliver ansvarlig, saasom den fra den Tid staar for hans Regning og Risico.

8. Peder Enevoldsens Enke, som er til Aftægt der paa Stedet, forbliver der fremdeles paa hendes Livstid og nyder hvad aftægts Contracten formelder, med mindre den Høystbydende anderledes med hende derom kand i mindelighed forenes.

9. Gaarden tiltræder den Høystbydende frie for ald restance af Skatter og Landgilde, samt ald anden paa Gaarden og Sterfboet hæftende giæld til datum.

Ingen bud antages Ringere end 2 Rixd.

Hvad der efter Kvægpesten og anden Ulykke var tilbage ved Auktionen og om dennes Resultat, fortæller Protokollen fra Auktionen 28/3 1748: Løsøret, herunder 1 Ko, 1 Galt, 2 hvide Gæs og 1 Gase, indbragte ialt 26 Rdl. 10¹/₂ Sk.

»Desforuden er Kiemsgaards Gaard sig selv formelte Tid solt paa offentlig Auktion til Yver Jespersen fra Harrebye for dend Suma 90 rd.«

Som Kreditorer fik Broderen Anders Christensen i Brem 10 Rd. og Anders Matzen af Abitzkær 70 Rd. Til Herskabets Fordring, 66 Rdl. 12 Sk., var der altsaa ringe Dækning.

»Formedelst Stædets slette tilstand« blev der forundt Iver Jespersen »Frihed for Ægter i 3 Aar, derefter forretter han Korn-Ægte og ingen andre som hans Formand«.

Foruden Karen Thomasdatter (fejlagtig kaldet Peder Enevoldsens Enke i Auktionsvilkaarene) -- der maatte opleve ogsaa denne Skæbne, der overgik Barndomshjemmet, og som først døde i 1751 i en Alder af 74 Aar — sad Peder Christensens Enke, Jeng Pedersdatter, tilbage fra det solgte Hjem, med 3 Børn i Alderen 3—5 Aar og dertil 3 Stedbørn fra P. Christensens 1.ste Ægteskab med Maren Hansdatter i Alderen 11—15 Aar. Men dette Spørgsmaal løste sig: d. 8/5 1748 trolovede den nye Ejer sig med Enken, og d. 28/11 s. A. blev de viet i Hygum Kirke. Jeng var da 32 Aar og Iver 27. — Men ogsaa for den nye Besidder synes der at have været Vanskeligheder. Af de 90 Rdl. blev de 70 betalt, men de 20 betaltes først 11 Aar efter d. 18/4 1759, og Indfæstningsafgiften 20 Rdl. var endnu ikke betalt i 1761. Iøvrigt var i dette Aar betalt de aarlige Afgifter, idet en Restance paa 6 Rd. 32 Sk. for 1751 var blevet afgjort ved, at Iver dette Aar græssede 80 Faar for Herskabet a 4 Sk. pr. Stk.

Efter en Opgørelse for Aaret 1761 bestaar Bygningerne af 30 Fag Lervæg (intet Bindingsværk eller Grundmur) og ejes af Besidderen (ikke af Herskabet), de er ikke brøstfældige eller trængende til Reparation. Der ydes som hidtil i Landgilde og Frihedspenge aarlig 19 Rdl. 6 Sk., og Gaarden er fri for Hoveri og Ægt, undtagen Kornægte og Tjeneste ved Hovedgaardens Reparation. Der skal stadig spindes 4 Pd. Hør eller 8 Pd. Blaar. Der har været Tale om Afløsning af denne Ydelse med Penge, hvorved Besidderen tilbød 3 Sk. pr. Pd. Hør. Der findes af Besætning: 6 Heste, 4 Stude, 5 Køer, 7 Ungnød og Quier, 12 Faar og 1 Svin. Af Redskaber nævnes 1 halvbeslaaen Vogn, 2 Trævogne, 1 Plov, 2 Træharve. Der saas aarlig: 8 Tdr. Rug, 1 Td. Byg, $\frac{1}{2}$ Td. Havre, 4 Tdr. Boghvede; der avles: Rug 40 Traver, Byg 4 Tr., Havre 2 Tr., Boghvede 8 Tr. og 20 Læs Mose- og Kær-Hø. Der findes en Kaalhave ved Gaarden, og der graves lidt Tørv, men ingen Klyne. Der drives ikke Biavl eller Humleavl, og der findes hverken Jernovn eller Bryggerkedel. Paa den anden Side er der ikke Gæld paa Ejendom-

men, udover Fæsteindløsningen, der aabenbart ikke har trykket Besidderens Samvittighed stærkt.

Af Ydelserne erklæres i en Opgørelse fra 1790 af Forvalter Henrichsen paa Gram, den anførte Haand- og Spandtjeneste ved Hovedgaardens Reparation og til Møllen, Kornægt efter Tur og de i en Jordebog af 1776 anførte 4 lange Ægte aldrig at være blevet præsteret. I Stedet var der givet frit Kvarter og Underhold paa Kjemsgaard for Jægeren fra Gram med hans Hest og Hunde, naar han var paa denne Kant, (der jo laa ca. 1 Mil fra Gram), og en Jordebog fra 1792 tilføjer: »og han (Fæsteren) maa ogsaa besørge Transporten af Agerhønsene til Gram«.

Da Iver Jepsen gik paa Aftægt paa Gaarden i 1768, efterlod han nogle uopfyldte Forpligtelser; i 1769 refterer nemlig:

for Hovspind for 1761, 1762 og 1763	1 Rdl.
for Magazin-Transporter i 1762	4 - 21 M. 6 Sk.
resterende Afgift for 1768	6 - 15 - 6 -

Dog maa bemærkes, at Magazin Transport-Agiften staar som Restance for mange Bønder, hvilket kan tyde paa Modvilje mod at svare denne ekstraordinære Afgift. Et Brev fra samtlige Fæstere til Grams Administratorer af 13/5 1761 lyder da ogsaa:

Høyædle og Velbaarne Herrer.

Vi fattige Underdanere udaf det høyædle Gram og Nybel Gods er berettet af Voris Nærværende Øvrighed, at Vi skulde kiøre Kongelige Magasien fra Ekelfør (= Eckernførde) og til Rensburg, hvilket er Os en umuelig Ting, Heldst i denne tid, saa som Arbedet staar nu Allermest for, Baade for Os selv og Voris Høybydende Herskab, Og dis foruden (desforuden) Haver dend Sl.: Frue Grævinde Aldrig forlangt slikt af os, Thi hun vidste Voris Evne og Vilkor, at Vi ikke Var istand for at udstaa sliq Travalie Og Bekostning. Og Mange Her paa Nybel Gods og saa paa Gram Gods findis som Haver Hverken til at Æde Eller at Saae. Og inda det som Verer (værre er), At Bæsterne er i for os saa Ringe i Stand, som de Nogen tid Haver været Og Aldrig dyrere, hvor Over Vi samtlig formoeder At de høye Herrer Vilde Behage denne Voris Underdanigst Su-

skription at antage, Og nu forordner en Gunstig Resolution Her over

forbliver de Høy Gunstige Herrer Aller underdanigst Samtlige Tienere. (18 Underskrifter).

I 1759 havde tilsvarende Forpligtelse været paalagt de adelige Godser, men den daværende Enkegrevinde havde ladet Forvalter Hørup paa det kun 3 Mil fra Eckernførde liggende Seekamp Gods besørge Transporterne for Penge, og Forvalteren mener ikke, at Bønderne er i Stand til med deres Heste at foretage den 15 Mil lange Rejse til Eckernførde. Hvorledes Forholdet ordnedes i 1761 ses ikke, men næste Aar findes en Opgørelse over »de paa hans Kongl. Mayt's allernaadigste Befaling udi Aaret 1762 for dennem (Gram Gods Underdanere) fra Eckernførde til Rendsborg*) kiørte 10 Transporter Kongl. Magazin Korn, hvilket Herskabet har ladet besørge« i Tiden 26/4—20/10 ialt 450 Tdr. Rug og 630 Tdr. Havre, hvorfor Godset har betalt 432 Rdl. 35 Sk., der fordeles paa Fæstebønderne efter Ottingtal. Beløbet for de første 6 Transporter androg for Kjemsgaard 5 Rdl. 24 Sk., og dette Beløb betalte Iver Jespersen i Juli 1762 — hvor foruden ham kun Jens Adersen havde betalt —, men senere betalte ejheller Iver. Det kneb iøvrigt i disse Aar at faa Bøndergodset til at svare sig, idet der ogsaa opkrævedes en Ekstraskat fra 1762 af Hensyn til Rustningerne til den med Rusland truende Krig.

Med Hensyn til Spindepligten er det betegnende, at Bønderne (i Novbr. 1762) erklærede, at de heller vilde spinde end betale Spindepenge, og ikke vilde betale trods Forvalterens Forestillinger om, at det ikke svarede Regning, da de med at hente Hørren og bringe Garnet forsømte mere, end der behøvedes til at betale Spindepengene. Bønderne havde ingensomhelst Penge at give ud i de slette Tider. Det var daarlige Aar med Misvækst og Kvægsyge, og naar Herskabet forsøgte at

*) Grænsfæstningen.

skaffe Dækning ved Udpantning hos Fæsterne, viste Resultatet, at ogsaa Evnen manglede*).

Iver Jespersens Aftægtskontrakt lyder:

I den Hellige Trefoldigheds Navn

er understaaende Dato slutet og indgaaet en Venlig og Kiærlig Contract imellem Iver Jespersen af Kiemsgaard og hans Stiefdatter Anne Peders Datter med hendes Kiæreste Thams Nissen af Tornum paa Herskabets approbation som følger:

1. afstaar og overlader ieg Iver Jespersen mit paaboende og af herskabets feste havende Gaard Kiemsgaard til min kiære Stiefdatter Anne Peders Datter og hendes forhaabendes feste Mand Ærlig og Velagte unge Karl Thomas Nissen i Tornum bye med alt tilbehør, det være sig Ager og Eng, Heede Krat Moose inden og uden Marcken Skiæl, indtet deraf undtagen heller forbeholden i nogen optænckelig maader, at hand derpaa kand søge straxen Herskabets feste, derimod.

2. lover ieg Thomas Nissen at opsætte mine Svigerforældre Iver Jespersen og sin Kone Sex fag Huuset øster for Gaarden med Ovn og Skorsten, Vindver og Dørre for, samt det fornødne lofft Skud, hvilcket ieg altid udi forsvarlig Stand skal holde, og til Kaalgaardjord ligeledes et Stycke Grund, belegendes ved Huuset, som ieg skal holde forsvarlig under Dyrkelse.

3. til aftægt lover ieg mine Svigerforældre, til deres Livets ophold aarlig fiire Skipper Grønland i hver Indtægt, som jeg ligeledes skal dyreke og hiembierge udi Rette Tider, lige saa god som mit eget Korn, men ved antagelsen skal de have det udi hver Indtægt, hvor det findes besaaet, til foder skal de (have) dend Vester Tofft, til brændsel skal ieg give dem aarlig 26 læs, hvilcke min Svigerfader self har lovet at grave og rygte, des ligest alt som aftægten vedrørende Korn og Høe self at bierge, med hand(Haand-)arbejde, saa længe af Gud hannem vil blive med helbred og Sundhed velsignet, mens om min Svigerfader skulde blive skrøbelig, skal ieg være pligtig at drive det hannem for-

*) Under 2/2 1767 ansøger saaledes »Vi samtlige fattige og ringe Trælbønder i Brendstrup« Godset om, at »om denne Vores Begæring ej er mulig, at denne Skat maa ophøre, at Deres Velbaarenhed da vil udvurdere fra os af vores Moabilier saa meget som Dennem behager og Vi fattige Bønder da derved maa blive fri for denne Execution, som vi nu dagligen imodtager, og som vi ej kan betale Executions Penger, maa Vores lidet Boskaber udpantes af tvende hidsendte Dragoner, som ej vil lade dennem nøje med det vi bedst kunde undvære, men tager det dennem velbehager, saa vi fattige Bønder snart ikke ved enten det er Fred eller Føjde.«

svarlig, desuden skal jeg give dennem aarlig til Hommel og Salt Een Rtrr.

4. Udtager de med sig paa Aftægt 2de Kiør, som Aftægtsgiver tager først een ud, og aftægtstageren den anden og saa fremdeles dend anden, ligeledes tager de ogsaa 4re faar med sig paa Aftægten, og een af disse 2de Kiør skal staae og gaae med paa Ageren hos Aftægtsgiverens Milcke Køer, videre udtager de med sig paa Aftægten udaf Gaarden een Seng, en Hengskaf, den mindste Handkiedel, een ballie og en græslee, giver dennem, naar det kræves, een frie Vogn til Kircke, og tager deres Korn frie med til og fra Møllen, endnu skal min kiære Svigerfader have ud af Gaarden een liden Sort brogede Stud som jeg foder hannem frit næstkommende Vinter over, og siden indtet videre? Men naar een af mine Svigerforældre ved Døden afgaar, falder den eene Skippe land i hver Indtægt tilbage til Gaardens besidder eller aftægtsgiveren, og af det benefnte Eng falder det ligeledes tilbage i saa fald fra den øster Ende og til baarslund Holm, men naar de begge ved Døden er afgangen, falder den heele aftægt tilbage til Gaardens besidder, indtet deraf undtagen af alt hvad sig efter deres Død forrefindes, uden min Svigerfaders Livs Klæder og Penge, som tilfalder hans Arvinger, og Svigermoders livs Klæder skifte deres begge Pigebørn, og een Søn skal have det Hengskab efter dennem, i det øvrige Lader aftægtsgiveren saa vel den første som sidste af Aftægtstagerne efter deres Død Christssømmelig til Jorden efter Evne bestådigte.

Kiemsgaard, den 14. August 1768.

Hans Pedersen

Andres Ennevoldsen

Maren Peders Datter

Peter Petersen.

Tomas Nissens

Ifwer Jespersen.

At Thomas Nissens Interesse for Skolevæsenet*) har gjort ham til en forsømmelig Bonde, er der ikke tilstrækkelig Grund til at antage, thi Tiderne var daarlige. For Aaret 1769 er Landgilden kun delvis betalt, og for Aarene 1770—1773 slet ikke. I 1775 finder Herskabet sig foranlediget til at gøre Bønderne et Tilbud om Læmpelser, idet der optages et Register over Restancerne med vedføjet Oplysning om de Afgifter »som Herskabet naadigst lover at eftergive, naar det med dem (Underdanerne) anordnede, til bestemte Tid prompte betaales«. Restancerne udviser pr. 31. Oktober 1774 for Kjemsgaard:

*) Han skal have været Vinterlærer ved Omgangsskolen i Kalslund og have lavet en Regnebog.

Hovspind	1 Rdl.
Magazin-Transport	4 - 21½
rest. Afgift 1770—1773,	61 - 14
for 2 Fæster	40 -

(Iver Jespersen har altsaa slet ikke betalt sin Indfæstning).

Der eftergives 26 Rd. 35½ Sk.; der skal betales inden Jul 1774, Maj 1775 og Mikkelsdag 1775 hver Gang 26 Rdl. 35½. Men selv dette har nok været for meget forlangt. Følgende Brev sendt til »Deres hoygræflige Naade Herr Kammerherre og Greve af Schack p. p., Gissegaardt« maa vist henføres til denne Tid. Det er ikke dateret og har ikke særlig Underskrift:

»Jeg Thomas Nissen af Kiemsgaard vilde gjerne Ombede Naadige Herre om Hand ikke vilde have Taalmodighed med mig, med mine Resterende Udgifter, da Jeg Lover at Betale Dennem Til Maydag og ombeder Naadige Herre at Hand vil forskaane mig for Execution saalænge. Thi Hr. forvalter har haft den Paa mig og truer at hand vil tage Ham paa mig igjen og forventer en Naadig Bønhøring herover.«

Brevet er efter Sammenfoldningen forseglet med en Mønt, der viser F. 5. (Frederik den 5te).

Godt var det nok aldrig i Thomas Nissens Tid, og i Begyndelsen af 1786 saa han sig nødsaget til at sælge og indlede Forhandlinger derom, hvad han dog atter har fortrudt, idet han har sat sin Lid til at kunne opnaa et Forskud og derved holde Stillingen. Men saa synes Forvalteren paa Gram Gods at have handlet paa egen Haand. Han forklarer overfor Greven, at han har maattet handle hurtigt, da Køberen i modsat Fald ikke længere vilde staa ved sit Bud og ved en længere Udskydelse ikke kunde skaffe »Købeskillingen«. Forvalteren anmoder derfor (25/2) om, at Greven vil resolve, at den oprettede Kontrakt skal staa ved Magt, da dette er i alles Interesse; selv om Thomas Nissen skulde opnaa det forlangte Forskud, saa har man allerede set, at han kun er en middelmaadig Husholder, der næsten aarlig har forøget sin Gæld*), og længere Hen-

*) For Tiden indtil 1781, hvortil Tingbogen findes i Grams Arkiv, er tinglyst adskillige Laan, der stadig vokser.

stand vil blot bevirke, at det, der ved denne Handel kunde blive tilovers til Børnenes Opdragelse, ogsaa vil gaa tabt. Der- til kommer, at Herskabets Restancer ved denne Lejlighed kan bringes ud af Verden, og som Hovedsagen, at Køberen er en god Husholder og ved Hjælp af sine egne Børn, der efterhaanden vokser til, sikkert vil sætte denne forfaldne Gaard istand igen. Men det faldt Anne Pedersdatter svært at forlade sin Fødegaard, og den 25/4 henvender hun sig til Forvalteren: hun fortryder Salget og tilbyder at lave ren Bog (i Forvalterens tyske Skrivelse: offerirt sich rein Buch zu machen) og komme overens med Køberen, naar hun selv maa beholde Gaarden. Forvalteren svarer, at naar hun straks betaler Herskabets Restancer, og der med Hensyn til fremtidige Ydelser stilles tilstrækkelig Kaution, saa maa hun for hans Skyld gerne give Ansøgning derom til Greven, men i Brevet til Greven holder Forvalteren stærkt paa, at den Ansøgning, der vil komme fra Manden, kun imødekommes paa disse Vilkaar, «thi det naadige Herskab har til Dato haft Skade nok af denne Gaard». Anne Pedersdatters Henvendelse fik derfor ikke andet Resultat end hendes Mands, og Køberen Knud Jensen fra Fæsted beholdt Gaarden. Næste Aar i April yder Godset Knud Jensen et Forskud paa 200 Rdl., men allerede i Slutningen af Maaneden indberetter Forvalteren, at »den unge stræbsomme Mand paa Kjemsgaard Knud Jensen i disse Dage er død, og nu vil Gaarden formentlig blive solgt, da Børnene kun er smaa«. Dette skete da ogsaa, nemlig den 30/8 1787 til Thomas Ollufsen. En Opgørelse vedrørende den tidligere nævnte Ekstraskat nævner Thomas Nissen som rejst fra Kjemsgaard i Januar 1787, derimod ikke hans Kone, og det kan synes, som hun foreløbig er blevet boende paa Gaarden, maaske i Aftægtshuset hos Stedfaderen, der efter hendes Moders Død atter var blevet gift i 1776, da Kirkebogen nævner »Iver i Kjemsgaard« som trolovet og gift med »Enken Doreth i Fæsted«. En Fortegnelse over de Svin paa Gram Skov, som er blevet paabrændt (til Kendetegn paa hvem Ejeren var) i 1789, angiver nemlig:

Kiemsgaard	gamle	unge	Rdl.	Sk.
Thomas Ohlufsen	1	2	1	—
Iver Jespersen		1		16
Thomas Nissen		1		16

En af Godsets Indtægtskilder (omtales ogsaa i 1585) var at have Svin gaaende paa Olden i Skoven mod Betaling. I 1779 havde Thomas Nissen 2 gamle og 2 unge Svin i Skoven, Betalingen var da hhv. 1 Mark og 8 Sk. pr. Stk., men fra Kjemsgaard betaltes med 3 Skæpper Rug, vel fordi Penge var knappe. I 1795, da Skovene ikke kunde føde saa mange Svin, — »Skauene ikkuns blev taxeret til halv Olden« — siger Forvalteren: »Godsets Undersaatterne er hver Skippe Rug bleven ausat for 20 Sk. og de fremmede for 28 Sk.«

Ved Salget til Knud Jensen sluttede en fra Kjemsgaards Besættelse efter Ødetiden sammenhængende Linie i Besiddernes Række. Gaarden er ikke gaaet fra Fader til Søn, men altid gennem Spindesiden. Thomas Ollufsen solgte i 1798 til Hans Jepsen fra Fæsted, og i denne Slægt blev Kjemsgaard i 105 Aar, fordelt paa 3 Besiddere. Fra ca. 1840 anvendtes Navnet Kjem i denne Slægt.

Thomas Ollufsen udstedte (ligesom Knud Jensen) Pante-skrivning i Gaarden for 400 Rdl. Han havde kun Gaarden i 11 Aar og gik paa Aftægt ved Salget i 1798.

Købesummen 1100 Rdl. sl. holst. Cour. skulde betales 1/5 1798. Sælgeren medtager paa Aftægten 1 Seng og 1 Bord, 2 Tdr. Rug m. m., 2 Køer og 8 Faar, og beholder de 2 første Aar det Aftægtshus paa 6 Fag, som staar Østen for Gaarden, med Kaalhave. Derefter skal Hans Jepsen, om det forlanges, inden Forløb af 3 Aar flytte Huset til Aftægtsjorden og bygge 2 Fag til. Til Aftægten skal høre 9½ Tdr. Land fra den østre Ende af Ageren, samt Eng fra den øster Ende lige nedenfor Ageren og mod Vest indtil den Hede-Brønd, hvor Bækken løber op til den nørre Brønd, og en liden Holm som ligger sønden Engen. Aftægtsfolkene har Frihed til at opbryde 1 Tønde Hedeland, men Sælgeren er kun pligtig til at dyrke 4 Skp. Land

aarlig for Aftægtsfolkene. Disse faar aarlig 26 Læs Tørv og har Ret til nogen Kørsel, men iøvrigt faar de ingen Naturalydelse.

Det blev en længe-løbende Aftægtskontrakt — over 32 Aar, Thomas Ollufsen døde nemlig 17/10 1830, 74 Aar gammel. Endnu lever hans Navn i Navnene »Tammeses Eng« og »Tammeses Mark« Øst for Gaarden, samt »Thomas's Rose«, en Rose, der tidligere skal have været almindelig i Bondehaverne, men nu nok nærmest findes i denne Egn. Han skal have været en Særling og have gaaet under Navnet »Tammes å æ Hee« eller »å æ Lyng«, men nærmere om ham synes ikke at være bevaret.

I 1878 gik Kjemsgaard fra Fæstegaard over til S e l v e j e. En Nyordning havde været under Forberedelse i længere Tid. Saaledes var der i Slutningen af 1820'erne i Henhold til nogle almindelige Drøftelser med Bønderne om en nærmere Fastlæggelse af deres Pligter overfor Herskabet blevet udstedt nye Fæstebreve, der for Hans Jepsens Vedkommende fastsatte:

1) At der af Kjemsgaard, naar Besidforandring finder Sted, tilsvares til den herskabelige Casse pro approbatione og i Indfæstning, hvad Herskabet tilkommer og Forligene desangaaende fastsætter.

2) At der aarlig til de sædvanlige Terminer betales til den herskabelige Casse 19 Rdl. 6 Sk. Courant eller 30 Rbdl. 58 Sk. rede Sølv i Afgivt med Indbegreb af Contributionen.

3) At Besidderen til lovbestemte Tider afholder de Kgl. Skatter tilligemed Bankrenterne.

4) At han aarligen forretter 4 Pund Hovspind og holder Skyttekvarter, og desforuden afholder og yder alt, hvad af Stedet ydes, afholdes og forrettes bør, samt at han fraholder sig al utilbørlig Jagen og Fisken inden Godsets Grænser.

Jordebogen for 1834 bestemmer Pligterne nærmere til: Fæsteafgift 19 Rdl. 6 Sk., Tienderug 11 Skp., Herredsfogedrug 1 Skp., Hør eller dobbelt Blaar at spinde 4 Pund, Møllereparationstjeneste i Omgang; køre 1 (Gang aarl.), gaa 1, Brandskat og Brandrenter af 24 Skattetønder, Indfæstning 20 Rdl. efter den forligsmæssige Ordning 26 Rdl. 32 Sk. + 2 Rdl. i Appro-

bation. Til overordentlige Udskrivninger (altsaa Ekstraskatter) deltager Besidderen efter den interimistiske Plovta-Ansættelse af 36/144 Plove*), dog til de ridderskabelige Anliggender kun af det halve.

Fæsteforholdet havde i Virkeligheden Karakteren af Arvefæste med Ret til at sælge og pantsætte, og i Henhold til en Lov af 1873 overgik Gaarden til fri Ejendom, idet Loven for Forhold af denne Art bestemte, at Godsherskabets Overejendomsret ophørte, og at Realbyrderne skulde afløses. Dette skete i 1878. Efter den foretagne Kapitalisering blev Forholdet, at Ejeren af Kjemsgaard skulde yde ca. 67 Mark aarlig til Rentebanken, medens denne til Greven paa Gram, Brockenhuus-Schack, betalte 1446 Mark, hvorefter ethvert Forhold mellem Kjemsgaard og Gram Gods var ophørt.

Om Gaardens Størrelse haves i ældre Tid kun Udtrykket 2 Ottinge; Udtrykket Otting bruges fra Middelalderen og menes at betyde et Stykke Jord, der er vurderet til 1 Mark Guld. En Helgaard kunde omfatte 2, 3, 4 eller flere Ottinge. Helgaarden Kjemsgaards 2 Ottinge betegner derfor formentlig en stor Gaard med ret daarlig Jord. Gaardens nuværende Ejer, A. Gammelgaard, har oplyst, at Gaardens Tilliggende, saa vidt han ved Besked, har været ca. 200 Tdr. Land, men deraf vistnok ca. 100 Tdr. Land Hede. Hans Jepsens Søn, Niels Hansen, kaldet Lille Niels Kjems, eller Gamle Niels, der fik Gaarden 1830, var en dygtig Landmand efter sin Tid. Han lod bygge 3 Stemmeværker ved Kjemsgaards Bæk, saaledes at der Aaledæmningen medregnet — blev 4 Steder til Overrisling af Engen (12 Tdr. Land). Det berettes, at Stemmeværkerne skal have været ret dyre i Anskaffelsen, idet Prisen i Virkeligheden indeholdt en Affindelsessum for, at en Handel om Kjemsgaard, som Niels Hansen i en løftet Stemmning havde indgaaet, skulde gaa tilbage. Niels Hansens Søn Nis Kjems (paa Gaarden fra 1874) tog 25 Tdr. Land fra til Plantning Syd for Gaarden og Bækken og dannede sammen med flere andre Bønder, der havde til-

*) »Plove« var en gammel Skattenorm for adelige Godsers Jord.

grænsende Hedelodder, Fæsted Plantage, et godt Stykke Arbejde. Derimod havde Stemmeværkerne og Hedeopdyrkningen ikke hans Interesse og forfaldt. Da Gammelgaard i 1905 uden større Kapital købte Gaarden, var den saaledes, at den krævede meget Arbejde for at komme i ret Kultur. Gammelgaard har opdyrket Resten af Heden og ladet Gaardens Marker overmergle i 1912 og 1913, og denne Gaard, der i Tidernes Løb har beredt de skiftende Besiddere saa meget Hovedbrud, er nu en stor veldrevet Gaard, med en Besætning paa 30 Malkekøer, 40 Ungkvæg, 5 a 6 Heste og 1 Fordson Traktor til Driften (1933). Gaardens Marker er inddelt i Skifter a ca. 20 Tdr. Land. Der er tilkøbt Part i Plantagen.

I Niels Hansens Tid var Besætningen 2 Heste, 1 a 2 Spand Pløje-Stude, 6 a 8 Køer, 10 a 12 Ungkvæg, indtil 20 Moderfaar; i Nis Kjems' Tid 4 a 5 Heste samt Køer og Faar som Faderen. Af Bygningerne er Stald og Lade bygget 1914, Stuehuset antagelig i 1860'erne (der er anvendt Fyrretømmer). Gaarden har tidligere ligget ca. 100 Meter længere i Vest.

Ved Bearbejdelsen af Østerheden var det i 1909 efter Lyngens Afbrænding synligt, at Jorden før havde været pløjet, og en Karl (Thue Thuesen) fortalte ved denne Lejlighed, at hans Bedstefader havde gaaet her og pløjet for ca. 100 Aar siden, efter hvad Karlens Fader havde fortalt ham.

Kjemsgaard Bæk, den allerede i 1585 nævnte Aa, dannes af Engkjærbæk og Hygum Nordbæk fra Hygumskov; den udmunder i Hjortvad Aa. Den nuværende Ejer driver ikke Fiskeri i Aaen.

Hvad Navnet Kjemsgaard angaar, mener P. H. Kjems Petersen (f. 1900) at have hørt sin Bedstefader Peter Hansen Kjems (f. 1848) fortælle, at Kjemsgaard betød Kampesten-gaard, svarende til sønderjydske Udtale af Kampesten som Kjæmpsten, og som altsaa skulde være blevet sammentrukket til Kjemsgaard. Thøste Thøstesen i Fæsted vil dog mene, at Navnet snarere har Forbindelse med et gammelt Personnavn. I Stednavneudvalgets Samling af danske middelalderlige Per-

sonnavne findes intet Kjems, Kiems, Kemps el. lign., hvilket dog naturligvis ikke udelukker denne Antagelse. Nogen Afgørelse kan vel næppe skaffes, men et Grundlag for at sætte Navnet i Forbindelse med Kampesten kunde der maaske nok være deri, at Gaardens Marker har været rigelig forsynet med Sten, formentlig et Minde om Istidens Aflæsninger. Gammelgaard fortæller, at da 9 Tdr. Land af Østerheden blev opdyrket, blev der i flere Aar kørt over 100 Læs Sten aarlig til Ribe fra dette Stykke.

Det skal lige nævnes, at der i Danckwerths Atlas for 1649 ved Segeberg i Holsten findes anført en Landsby Kemps. Den ligger i Nærheden af Wensin, det Gods hvorfra Buchwalderne stammede. Det kunde maaske tænkes, at Ditlev v. Buchwald har besat denne afsides Fæstegaard med en Mand fra sin Hjemegn, at denne Mand er blevet kaldt ved sit Bynavn, og Gaarden derefter efter Manden. I saa Tilfælde er Holsteneren nok snart forsvunden fra den magre Jord, thi Kjemsgaards Fæstere har danske Navne, hvor de er bekendt fra 1585. Gaarden synes ikke da at have ligget fast i en Slægt, men nævnes i Jordebøgerne som undertiden bortforpagtet eller udlejet.

I Præsten Johs. Koks Bog »Det danske Folkesprog i Sønderjylland« fra 1867 anføres: »Kæmpesgaard*) (Kæmsgaard) af Fællesnordisk Kæmpe (Hygum Sogn er, som ogsaa Navnet antyder, meget opfyldt med Kæmpehøje; sammenlign Dyshøj, Kamp og Kamptrup)«. Efter Genforeningen er Gaardens Navn i forskellige Fortegnelser fejlagtig ført som Kempsgaard, saaledes paa Generalstabens Kort. Da dette har en officiel Karakter, har jeg henledt Geodætisk Instituts Opmærksomhed paa Forholdet og overfor Henvisningen bl. a. til, at Gaarden »oprindelig hed Kempisgaard i 1649« bemærket, at dette Udtryk kun findes i Danckwerths Kort og ikke er i Overensstemmelse med den samtidige og senere Skrivemaade, der svarer til den sønderjydske Udtale Kjemsgaard, ligesom at den Slægts-

*) Denne sjældne Stavemaade maa vist staa for Koks egen Regning.

interesse, der ligger i, at Gaardens Navn og Slægtsnavnene stadig er overensstemmende efter disse Navnes Slægtskab, turde veje saa tungt, at der ikke blot ikke skulde være nogen Betænkelighed ved at blive ved Gaardens gængse Navn, men at der overhovedet skulde stærke Modgrunde til for at forulempe en saadan fremført Interesse. Tiden maa saa vise, om Instituttet har Forstaaelse for dette Hensyn eller mener at kunne ændre Gaardens Navn efter en eller anden Retskrivningsregel e. l.

I I. A. Markussens lille Bog »Optegnelser fra Lintrup og Hjerting Sogne« staar anført:

Syd for Dover, ved Landevejen til Rødding ligger en stor Bondegård, kaldet Kjmsgaard, hvis Jorder for største Delen er taget fra Nissumgaard.

Dette nye Eksempel paa en Kjmsgaard maa imidlertid hero paa en Misforstaaelse, idet den paagældende Gaard efter en gammel stedkendt Mands Udtalelse aldrig har haft dette Navn.

Paa Videnskabernes Selskabs Kort for 1804 skrives Kjmsgaard »Kimgaard«, og med samme Navn staar tillige angivet en Gaard, der er beliggende mellem Gram Aa og Ganderup. Jeg har ikke i anden Forbindelse truffet paa denne Gaard eller ved noget om dens eventuelle Forbindelse med Kjmsglægterne.

Fæstere og Ejere paa Kjmsgaard.

Listen angiver alle Besiddere fra 1706; før dette Aar er den ufuldstændig. Hvor Overtagelsesaar kendes, er anført »fra«, de øvrige Aarstal betegner, at vedkommende Besidder ses at have haft Gaarden i dette Aar, medens Overtagelses- og Fra-trædelsesaar ikke vides.

1585 Jens Sørensen

1599 Niels Jensen*)

*) Et Dokument fra 1599 nævner som »Adelens Tjenere« i Hygum Sogn: Nis Thussen og Peter Thussen, Mats Iffuersen og Niels Jensen. Den sidste er formentlig Jens Sørensens Søn paa Kjmsgaard.

-
- 1625—36 ubesat?
1656 Thomas Hansen
1659 Hans Kjær
1663—68 Øde (vistnok 1659—73)
1673—88 Peder Nielsen
1683—1701 Thomas Rasmussen
1688—1701 Søren Thomassen
1701—1710 Hans Pedersen Blytrækker
1701—1704 Kr. Matsen
1704—1706 Jep Knudsen
1713 1722 Søren Enevoldsen
1727 do.s Enke
1732 Peder Christensen
fra 1748 Iver Jespersen
» 1768 Thomas Nissen
» 1786 Knud Jensen
» 1787 Thomas Ollufsen
» 1798 Hans Jepsen
» 1830 Niels Hansen
» 1874 Nis Nielsen Kjems
» 1903 Fr. Rysz
» 1905 Anton Gammelgaard.
-